

IQTISODIY AXBOROT TIZIMLARINING IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI

Maxsetdinova Biybinaz Rustem qizi*Qoraqalpoq Davlat Universiteti**Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari va tizimlari mutaxassisligi 1-kurs magistranti*maqsetdinovabiybinaz@gmail.com

+99891 377 26 30

Annotatsiya. *Iqtisodiy axborot tizimlari (EIS) zamonaviy iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. Ular iqtisodiy qarorlarni qabul qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash, saqlash va uzatishni ta'minlaydi. Ushbu tezisda iqtisodiy axborot tizimlarining iqtisodiyotdagi o'rni haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *axborot tizimlari, axborot tizimlarining xususiyatlari, tasnifi, AT turlari, axborot tizimlarining qo'llanilishi.*

KIRISH

Axborot tizimi (AT) - inson va kompyuter o'rtasidagi ma'lumotlarni qayta ishlash, saqlash va uzatishni ta'minlovchi murakkab muhit bo'lib, u kompyuterlar, dasturiy ta'minot, ma'lumotlar bazalari va aloqa vositalaridan tashkil topgan tizimdir. ATlarning asosiy maqsadi axborotni samarali saqlash, qayta ishlash va uzatishni tashkil etish bo'lib, bu ayniqsa iqtisodiyotda tub burilishlar yaratmoqda. Iqtisodiy axborot tizimlari (EIS) iqtisodiyotning ishlashi va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki ular hukumatlar, korxonalar, moliyaviy institutlar va investorlar uchun qaror qabul qilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. EISlar bozor va raqobat ma'lumotlarini ta'minlash, rejalashtirish va prognozlash, moliyaviy menejment, inventarizatsiya va ta'minotni boshqarish hamda analitik qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Global raqamli iqtisodiyot sharoitida EISning iqtisodiy ta'sirini tushunish uchun statistik ko'rsatkichlarni tahlil qilish zarur [5].

Metodologiya. Ushbu tadqiqot metodologiyasi EISlarning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini o'lchash uchun jahon miqyosidagi ICT statistikalarini tizimli tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Statistik ma'lumotlar zamonaviy raqamli iqtisodiyotga oid ishonchli manbalardan yig'ildi, xususan Yevropa mamlakatlarining ICT integratsiyasi bo'yicha yillik statistikalar, global ICT bozorining iqtisodiy ta'siri ko'rsatkichlari va korxonalarda ICT foydalanish holati bo'yicha ma'lumotlar tahlil qilindi. Bu statistika korxonalarda kompyuterlar va internetdan foydalanish foizi, ICT tizimlari orqali amalga oshiriladigan onlayn savdo, bulutli texnologiyalardan foydalanish kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, global ICT bozorining o'lchami, ICTning Jaxon YaIMdagi ulushi va korxonalar raqamli transformatsiyaga qanchalik keng jalb etilganini tahlil qildi. Ushbu ko'rsatkichlar EISlarning iqtisodiyotdagi integratsiyasi va ulkan iqtisodiy ahamiyatini aniq ko'rsatadi [6].

Natijalar. Statistik tahlillarga ko'ra, zamonaviy korxonalar deyarli universal darajada axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanmoqda. Masalan, 2024-yilda 99% korxonalar kompyuterlar bilan internetga ulanganini bildirdi, ularning 62% o'z web-saytiga ega edi, va 92% korxonalar barqaror keng polosali internetga ulangan edi. Bu ko'rsatkichlar EISning korxonalarda kundalik faoliyatning ajralmas qismiga aylanganini ko'rsatadi. Cloud computing xizmatlari ham keng qo'llanilmoqda, 42–47% korxonalar bulutli xizmatlardan foydalangan, bu esa biznesning onlayn infratuzilmasiga yuqori talabni aks ettiradi [1].

Jahon miqyosida ICT sohasi bilan bog'liq bozor qiymati taxminan 6.2 trillion AQSh dollariga yetadi, va bu sektor global YaIMning taxminan 4.5% hissasini tashkil qiladi, bu esa ICTning global iqtisodiyotdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Global foydalanuvchilarning taxminan 63% dan ortig'i internetdan foydalanganligi, korxonalar 80% dan ortig'i ma'lumotlarini bulutda saqlashni tanlaganligi, va sun'iy intellektni 2025-yilgacha 90% korxonalardan foydalanish kutilayotgani ko'rsatkichlari EIS integratsiyasi darajasining oshayotganini tasdiqlaydi [2]. Shuningdek, Malayziya statistikasi bo'yicha 2023-yilda 96.6% tashkilotlar kompyuter va 94% internetga kirish imkoniga ega bo'ldi, bu ham EISning keng qo'llanishini ko'rsatadi [3].

Munozara. Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, axborot tizimlari iqtisodiyotning barcha darajalarida samarali qo'llanilmoqda, bu korxonalar darajasida operatsion samaradorlikni oshiradi, strategik qarorlarni yaxshilaydi va raqamli transformatsiyani tezlashtiradi. Yuqori kompyuter va internet qamrovi EISning korxonalar faoliyatida yanada chuqurroq integratsiya qilinishini anglatadi, bu esa jarayonlarni avtomatlashtirish, tezkor axborot almashinuvi, bulutli xizmatlar orqali ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash imkonini beradi [6].

1-jadval.

Global va korxonalarda ICT/EIS ko'rsatkichlari (2021–2025) [4]

Ko'rsatkich	2021	2022	2024	2025
Kompyuter, internetdan foydalangan korxonalar (%)	96%	97%	99%	99%
O'z web-sayti bor (%)	68%	69%	62%	67%
Bulutli xizmatlardan foydalangan (%)	39%	44–45%	42%	47%
ICT bozorining global qiymati (trillion \$)	-	-	~6.2	~6.2
ICT ulushi global YaIMda (%)	-	-	~4.5%	~4.5%

Raqamli xizmatlar orqali savdo hajmi oshadi va global raqobatbardoshlik kuchayadi. Jahon bo'yicha ICT bozorining kengayishi va korxonalar EISga bo'lgan sarmoyalari iqtisodiy barqarorlik va o'sish uchun iqtisodiy zaruratga aylandi [7]. Biroq EISning samaradorligi uchun texnologik infratuzilma, malakali kadrlar yetishmovchiligi,

iqtisodiy siyosat va raqamli notenglik kabi muammolar hali ham mavjud bo'lib, ularni hal qilish uchun strategik chora-tadbirlar talab etiladi. EISning iqtisodiyotdagi ta'siri katta bo'lib, bu korxonalar, hukumatlar va jamoat tashkilotlari uchun raqamli iqtisodiyot sharoitida strategik ustuvorlikni belgilashda muhim yo'nalishlar yaratadi [8].

Xulosa: Axboriy tizimlar (EIS/AT) zamonaviy iqtisodiyotning integrallashgan qismi bo'lib, ular korxonalar va davlat darajasida qaror qabul qilishni, moliyaviy boshqaruvni, inventarizatsiya va ta'minotni optimallashtirishni hamda bozor ma'lumotlarini aniq va o'z vaqtida ta'minlash orqali iqtisodiy samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshiradi; EISlarga sarmoya kiritish va ularni rivojlantirish orqali milliy iqtisodiyot raqamli transformatsiyaga moslashadi, lekin buning uchun mustahkam infratuzilma, malakali kadrlar va axborot xavfsizligi choralari birgalikda ta'minlash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Информационные технологии в экономике и управлении: учебник для академического бакалавриата / В. В. Трофимов [и др.]; под редакцией В. В. Трофимова. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, 2018. - 482 с. - (Бакалавр. Академический курс). - ISBN 978-5-534-03785-2.-Текст: электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. - URL: <https://urait.ru/bcode/412540> (дата обращения: 13.09.2020).
2. Электронный ресурс - Режим доступа: <https://www.intuit.ru/studies/courses/651/507/lecture/11553?page=2>
3. Ernazarov A.E. Specific features of training. International Journal on Integrated Education. DOI: <https://doi.org/10.31149/ijie.v3i5.375>. Volume 3, Issue V, May 2020. pp.30-34
4. Ernazarov A.E. Features of defining goals and objectives in training. Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations. <https://inscience.uz/index.php/socinov/index.15.April.2021.444-448> Journal of Innovation in Volume: 1 Issue: 4 Year: 2023 Educational and Social Research
5. Сунатуллаева Ш.Х. Provided financial recovery and increased attractiveness of territorial investment. Journal of Management Value and Ethics, March, 2024.
6. Сунатуллаева Ш.Х. Ўзбекистонда ҳудудлар инвестицион фаоллигини ошириш йўналишлари. O'zbekiston Milliy axborot agentligi O'zA Ilm-fan bo'limi Elektron jurnal, 2024 йил февраль сони N2 (52), 58-63 бет.
7. Сунатуллаева Ш.Х. Ҳудудлар молиявий барқарорлигини таъминлашда инвестиция жозибadorлигини оширишнинг назарий жиҳатлари. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali, 2023 йил, 10-сон, 1135-1140 бет.
8. Омонов А.А., Қоралиев Т.М. “Пул-кредит ва банклар”. Дарслик. Тошкент: Ўзбекистон, 2012.